

INFORMACE

Knihovna se stará o duši

Loni v září jmenoval ministr kultury Pavel Dostál ředitelem Národní knihovny České republiky Vlastimila Ježka. Ten se zde záhy zabydlel a své manažerské zkušenosti, jež získal mj. ve funkci ředitele Českého rozhlasu, dal do služeb smělých plánů včetně výstavby nové budovy. „Máme jen šest let,“ konstatuje Vlastimil Ježek. Pokud se během této doby nepodaří postavit další potřebné prostory, pak hrozí Národní knihovně kolaps. Vedle starostí s prosazováním takové investice má ale Ježek i řadu důvodů ke spokojenosti. Ať již jde třeba o světové úspěchy jeho kolegů na poli digitalizace nebo o rozruch, který vyvolal unikátní objev zlomku latinského překladu Dalimilovy kroniky.

Pamatujete si ještě, za jakých okolností se vás ministr kultury před osmi měsíci zeptal, zda byste nepřijal místo ředitele Národní knihovny?

Jel jsem autem a myslel na něco úplně jiného. Zazvonil telefon, pan ministr Dostál vyslovil bez přípravy tuhle otázku a já málem naboural. S ničím takovým jsem totiž nepočítal, na nic takového jsem nemyslel a už vůbec jsem netušil, že ministr tři měsíce před tím odvolal z funkce Vojtěcha Balíka. A nikdy by mě vlastně ani nenapadlo o takovou práci usilovat – není žádným tajemstvím, že jsem obor knihovnictví a vědecké informace nevystudoval. Vzal jsem si proto tři týdny na rozmyšlenou.

Na webových stránkách Národní knihovny jsem se dočetl, že byl Vojtěch Balík odvolán a svou funkci vykonává do doby, než bude situace vyřešena. A že mezi tím proběhlo neúspěšné výběrové řízení, do kterého se nikdo nepřihlásil. Navíc jsem zjistil i to, že emocionální atmosféra v knihovně není v souvislosti s odvoláním bývalého ředitele nejpříjemnější. A to vše jsem v těch třech týdnech zvažoval. Kromě toho, že jsem se sám sebe musel ptát, jestli to je práce, kterou dělat chci a kterou umím. Přiznávám, že jsem si ze začátku nedovedl přesně představit, co je obsahem funkce ředitele Národní knihovny. Na druhou stranu ale přibývaly i pozitivní emoce, úvahy a vzpomínky. Nebýt Národní knihovny, tak jsem nevystudoval. A shodou náhod jsem v Klementinu v osmdesátých letech motykou odstraňoval trávu z Révového nádvoří, které bylo tehdy zavřené, protože bylo zarostlé. A když jsem se do knihovny po letech vrátil, tak bylo Révové nádvoří opět zarostlé a zavřené; kromě toho na něj padaly tašky ze střeš.

Po třech týdnech jsem se rozhodl, že nabízenou práci přijmu. S ministrem kultury jsme se ale domluvili, že můj mandát omezí na dvouleté jmenování. Aby ministerstvo mělo čas posoudit, zda si vybralo v mé osobě správně. A naopak abych já měl čas posoudit, zda je to skutečně práce, kterou dělat chci a dokážu.

A bylo součástí ministryny nabídky i nějaké konkrétní zadání? Tedy – od nového ředitele chceme to a to...

Konkrétní zadání v té první otázce obsaženo nebylo a nepřišlo ani později. Spíš jsem se ptal hodně já sám – zajímalo mě například, proč byl odvolán Vojtěch Balík a co vedlo k tomu, že se ministerstvo kultury cítilo být nespokojeno s Národní knihovnou. Jinak se obvykle ředitelé neodvolávají. Ta hlavní příčina byla asi v komunikaci – v určité chvíli, nevím proč, přestal být ředitel schopen komunikovat s ministerstvem a naopak. K tomu se ale nechci podrobněji vyjadřovat, protože to není můj příběh.

Svoji analýzu toho, co knihovna potřebuje, jsem si ovšem vypracoval i bez jakéhokoli zadání. A vyšlo mi z ní, že Národní knihovna v posledních patnácti letech nepochybně udělala hodně práce v odborné knihovnické práci. Ale zapoměla na to, že musí stále dokola veřejnosti sdělovat za pomoci médií: „Existujeme proto, že máme nezastupitelné důležité úkoly. A sídlíme v Klementinu, které z mnoha důvodů stojí za pozornost.“ A možná si trochu naivně myslela, že je to všechno tak banálně zřejmé, že to nikomu ani říkat nemusí. Komunikace byla první oblast, která byla zanedbaná a ve které jsme za minulých osm měsíců udělali hodně.

A další důležitou oblastí byla otázka investičních záměrů a řešení letité prostorové stísněnosti Národní knihovny. Národní knihovna předkládala v minulých letech různé modely řešení, ale abych byl upřímný, ani se nedivím, že ministerstvo kultury na ně nereagovalo s žádným nadšením. Já bych se také nemohl podepsat pod návrhy, jako byly plány na prohloubení Klementina několik pater pod zem či zastřešení nádvoří jedinečného barokního komplexu.

Přišel jste do světa knihovníků jako člověk „odjinud“. Byla ta situace hodně podobná vašemu někdejšímu nástupu na místo ředitele Českého rozhlasu?

Podobné to bylo v tom, že jsem ani o jedno místo neusiloval a zároveň jsem přicházel bez zkušeností s oborem. Jinak to bylo rozdílné ve všech bodech. Když jsem nastupoval v roce 1993 do Českého rozhlasu, tak jsem vyhrál konkurs, do kterého jsem se přihlásil jako novinář, abych o něm napsal; jiným způsobem totiž nebylo možné dostat se ke konkursu blíž. Teď přišla nabídka přímo. V roce 1993 jsem byl pro společnost neznámá osoba, což už v roce 2004 úplně neplatilo – ministr Dostál věděl, komu volá. Vzkypaní vášní v roce 1993 vyplynulo myslím především z nervozity nad tím, co to přišlo, proč a co tady chce vlastně dělat? Zatímco nervozita, která možná u některých kolegů provázela můj nástup do knihovny, byla spíše dozníváním etapy předcházející. Etapy, jež souvisela s rozmrzelostí nad odvoláním a způsobem odvolání Vojtěcha Balíka. Doufám, že jak běží čas, negativní emoce postupně odumírají.

Ředitel Národní knihovny Vlastimil Ježek na vernisáži výstavy latinského zlomku Dalimilovy kroniky

Z barokního areálu do 21. století

Být ředitelem Národní knihovny České republiky ovšem není zdaleka jen čistě „knihovnický“ úkol. Pod jednou střechou tady existují v podstatě čtyři instituce v jedné – tedy v první řadě jakási „superknihovna“, pak vědecká pracoviště, cenné sbírky a v neposlední řadě jde o vaše sídlo – unikátní historický areál Klementina.

Jen bych to možná pojmenoval malinko jinak – slovo superknihovna se mi líbí asi jako supermarket. Ale výjimečná je Národní knihovna, podobně jako národní knihovny v jiných zemích, už tím, že spravuje, ochraňuje a do jisté opatrné míry zpřístupňuje národní konzervační fond, do kterého přispívají všichni vydavatelé působící na území České republiky.

To vše ostatní je také pravda, jenže všechny tyhle faktory nepůsobí pěkně odděleně, ale společně, navzájem se ovlivňují a někdy působí dokonce i proti sobě. Například někdejší barokní refektář, dnešní všeobecná studovna – to je zajisté esteticky příjemné prostředí. Na druhé straně však podobné historické prostory znemožňují zavádění některých moderních technologií, nebo ho alespoň hodně znesnadňují. A rozhodně neumožňují to, co k moderním knihovnám podle mého soudu patří – tedy větší otevření se veřejnosti, vybudování vnějšího prstence s nabídkou služeb typu literární kavárny a zajímavých obchodů, kam lidé vstupují, aniž by potřebovali čtenářský průkaz. A kde je jim přesto zřejmé, že jsou v knihovně, ale mohou ji používat, aniž by vstupovali do hlídané zóny. V Klementinu je také velmi obtížné zvyšovat podíl volných výběrů pro uživatele knihovny. Koncepce historické barokní stavby, která byla projektovaná pro jiný účel, má zkrátka své limity.

Pak bylo ovšem potřeba najít způsob, jak omezení vyplývající z charakteru Klementina překročit.

Pro mě bylo nejpříjemnějším překvapením, když jsme se ve vedení Národní knihovny během několika týdnů shodli na tom, že nejlepší řešení prostorové stísněnosti bude oddělení novodobých fondů a služeb a jejich přesun do jiné budovy. (Vedení přitom s jedinou výjimkou kopíruje jeho předchozí složení – jen funkce byly v souvislosti s reorganizací definovány jinak.) To, že jsme pak pro zamýšlenou výstavbu našli pěkný pozemek na Letné a navázali dobrou spolupráci s představiteli hlavního města Prahy, jsou rovněž důležitá fakta. Ale nejdůležitější byla právě domluva o tom, že takové rozdělení knihovny je správné – tam je začátek všeho následujícího dění.

Rozhodnutí, že v Klementinu zůstanou historické fondy, má řadu důvodů – počínaje třeba tím, že historickým fondům je lépe v historických prostorách než v sebelépe klimatizovaných novostavbách. Zůstane tady i Slovanská knihovna, což vyplývá mj. z blízkosti nedaleké filozofické fakulty, našeho přirozeného partnera. A naopak – z areálu se odstěhuje Státní technická knihovna.

Celý proces s sebou nese celou řadu dalších novinek – s vedením Parlamentní knihovny jsme se například dohodli, že Parlamentní knihovna, respektive její hlavní depozitář, bude součástí projektu nové budovy Národní knihovny.

Národní knihovna potřebuje získat peníze na výstavbu nové budovy a rekonstrukci Klementina, zatímco Národní muzeum čeká na generální opravu svého sídla. Jste v úsilí o miliardové státní investice konkurenty nebo partnery?

Je to jednoduchá otázka a hrozně nesnadná odpověď. Za prvé jsem rád, že Národní knihovna za šest posledních měsíců stáhla minimálně dvouletý náskok Národního muzea. Pokud se dnes

mluví o velkých investicích do kulturních institucí a jejich sídel, tak se stejně důrazně mluví o Národním muzeu i o Národní knihovně. Ale nejde zdaleka jen o naše dvě instituce – odhaduje se, že celá oblast kultury by na odstranění těch nejhorších škod potřebovala asi dvanáct miliard korun.

Národní knihovna a Národní muzeum nejsou konkurenty. V obou případech jde o vážný problém. Muzeum je na tom hůře s technickým stavem své budovy – řekl bych, že v baroku Klementinum postavili lépe než obrozenci v 19. století muzeum – ta budova se bez nadsázky rozpadá. My zase víme, že pokud máme plnit zákon a být příjemcem a zpracovatelem povinných výtisků a pokud máme doplňovat tolik potřebnou zahraniční literaturu, musíme mít přírůstky kam ukládat. A to je co do závažnosti jistě srovnatelný problém se stavem hlavní budovy Národního muzea. Když ho nezačneme řešit teď, za rok bude pozdě. V roce 2010 začnou knihy přetékat z regálů a důsledkem bude, že Národní knihovna přestane plnit úkoly dané zákonem a statutem.

Jak by v praxi takový katastrofický scénář vypadal a co by to znamenalo?

V zásadě by se nestalo „nic“. Je to podobné jako s úvahami o tom, co se stane, když přestanou učitelé chodit do škol nebo když přestanou vycházet knihy – tak by se „jen“ děti neučily a „jen“ by lidé nečetli. Knihovna patří do kategorie té části společnosti, která nepeče rohlíky ani chleba, ani nepěstuje brambory a která se stará, zjednodušeně řečeno, o duši. A jestli má někdo pocit, že to bez ní jde, tak by se tedy nestalo nic. Ale doufám, že si většina lidí přeci jen ještě myslí opak. Nefunkčnost Národní knihovny je z hlediska pohledu na vzdělanost společnosti tragédie. A kdybych to měl říct konkrétně, tak to znamená, že se knihy začnou vršit v přepravkách na chodbách, začneme porušovat bezpečnostní předpisy a hlavně přestaneme nové knihy zpracovávat. A když je přestaneme zpracovávat, tedy jim nebudeme dávat signatury a přestaneme je půjčovat...

A kdo by byl za takové porušení zákona potom zodpovědný?

Samozřejmě, že konkrétně by to v té chvíli odnesl ten, kdo knihovnu povede. Nicméně doufám, že lidská paměť je delší než jeden měsíc nebo rok. A že by v takovém případě média připomněla okolnosti, za jakých se vše odehrálo. Jsem však optimista a nemám pocit, že k něčemu takovému dojde. Přesto se ale snažím vysvětlovat politikům, aby si uvědomili, co by znamenalo, kdyby řekli: „Nejsou peníze.“ Tedy, že by na sebe vzali odpovědnost za to, že plus minus v roce 2010 přestane Národní knihovna naplňovat zákon.

Kam až dospěla jednání s magistrátem ohledně pozemku na Letné? Respektive, jakou jistotu dnes Národní knihovna má, že zde skutečně bude moci stavět?

Kdybych měl procentuálně vyjádřit jistotu, že ty pozemky lze využít k novostavbě Národní knihovny, pak bych řekl, že je to na 99,99%. Rada hl. m. Prahy jednoznačně naši investici podpořila včetně jejího umístění. Jde tam už jen o určité technické problémy, jako je přemístění tramvajové smyčky. Ale jsme teď v situaci, kdy nemohu dost dobře dotáhnout jednání s vlastníkem pozemků až ke kupní smlouvě, pokud nebudu mít peníze, a tedy i jistotu, že budu skutečně schopen stavět. A z druhé strany by někdo mohl říct, že nemohu žádat o peníze na investiční záměry, když nevlastním pozemek. Ale vzhledem k tomu, že kulturní i rozpočtové výbory poslanecké sněmovny naše záměry podpořily a v tuto chvíli by se mělo jednat o podpoře celého pléna, tak je odpověď jasná. Jakmile budou investiční záměry schváleny, budeme mít prostor k jednání o parametrech kupní smlouvy.

Na webu Národní knihovny byla zveřejněná hmotová studie nové budovy na Letné. Někteří lidé ji však omylem pochopili jako obrázek toho, jak bude knihovna vypadat. A snesl se na vás přival nadávek za to, čím chcete zničit panoráma Prahy.

Jestliže si někdo prohlédne obrázek hmotové studie a neví, o co jde, ani by se k tomu snad neměl vyjadřovat. Na druhou stranu uznávám, že je to možná i naše chyba a že jsme dostatečně jasně nevysvětlili, co to ta hmotová studie vlastně je. Hmotová studie představuje poskládání krychlových kubíků hmoty, které tam potřebujeme nad úroveň terénu dostat. Je tedy vypracována záměrně ve zjednodušeném kvádrovitém provedení a nemá nic společného s architekturou.

O podobě nové budovy zatím skutečně nic nevím. Snažíme se co nejlépe naformulovat zadání pro mezinárodní otevřenou architektonickou soutěž a pak bude záležet hlavně na architektech, do jakého tvaru její hmotu poskládají. Stavět na tak exponovaném místě ale samozřejmě vyžaduje souhlas celé řady institucí, především z Prahy, včetně památkářů. A proto chci, aby její zástupci byli ve výběrové komisi. Mezinárodní architektonickou soutěž se chystáme vyhlásit do konce roku 2005 s tím, že bychom některé architekty, kteří mají za sebou výjimečné projekty knihoven, vyzvali k účasti.

Podívejme se nyní naopak na optimistický scénář. Kdy by se podle něj mohlo začít stavět a kdy by se nová budova měla otevřít veřejnosti?

Dnes se stavby dají pořídit velmi rychle, pokud na ně jsou peníze. Odhaduji, že stavba takového typu je realizovatelná od prvního kopnutí do otevření v horizontu osmnácti až pětadvaceti měsíců. My ale dáváme velký důraz na přípravnou fázi. Už jenom architektonická soutěž bude dlouhá a složitá, stejně tak i soutěž na generálního dodavatele. Tady nesmíte udělat chyby, nebo jich musí být co nejméně. Každá neodstraněná chyba v přípravě naroste desetkrát v realizaci a stokrát při užívání. Nechci to zjednodušovat, ale knihovna – kromě všech parametrů pro uskladnění knihovních dokumentů – to je především otázka dobrého světla, správné teploty, velké volnosti a vzdušnosti a dobrých zvukových parametrů; šířený zvuk nesmí vzájemně rušit uživatele knihovny. Pokud harmonogram budeme plnit jako dosud a do konce roku vyhlásíme architektonickou soutěž, tak by v roce 2010 mohla být nová budova otevřena. K tomu ještě jedna poznámka – vůbec nebude jednoduché ani stěhování fondů – mluvíme totiž o milionech svazků! A to není, jako když stěhujete domácí knihovnu a nacpete ji bez ladu a skladu do přepravky a pak ji složíte znova. Tady má řazení knih svoji logiku a tu je třeba dodržet, anebo ji přetvořit podle zadání budoucí knihovny. V ní se počítá také s novým systémem ochrany a to znamená, že do všech knih bude třeba vlepít nebo všít ochranný prvek, který spustí signalizaci v elektronických branách, pokud se knihu pokusí někdo vynést ven.

Znamená nová budova konec hostivařského depozitáře?

Depozitář má několik zásadních problémů – za prvé je od Klementina příliš daleko. Jedna z dřívějších variant navrhovala přesunout všechny fondy do Hostivaře, depozitář rozšířit a v Klementinu ponechat jen služby; ta podle mého soudu ztroskotala právě na tom, že by to znamenalo velké provozní náklady i hodně času od objednávky titulu do doby, než by ho čtenář dostal. Novou budovu jsme proto koncipovali tak, aby princip fondy a služby na jednom místě byl stoprocentně zachován.

Další problémy depozitáře pramení z faktu, že není novostavbou z devadesátých let, ale rekonstrukcí čtyřicet let staré budovy, která si prošla obdobím statických problémů. Vše už se snad usadilo natolik, že se v objektu netvoří další praskliny. Ale základová deska je slabá, podloží písčité a stávající zatížení představuje maximum možného.

Nová budova tak znamená jen konec hostivařského depozitáře pro Národní knihovnu. Možností jeho dalšího využití je celá řada. Například by zde mohl vzniknout centrální depozitář některých pražských institucí.

Hmotová studie nabízí základní představu o umístění a velikosti nové budovy, kterou Národní knihovna plánuje postavit na Letné. O podobě nové knihovny ovšem teprve rozhodne architektonická soutěž.

Z Klementina nebude muzeum

Revitalizace Klementina bude následovat paralelně s výstavbou nové budovy, nebo až po jejím dokončení?

Určité segmenty rekonstrukce i revitalizace mohou novou stavbu dokonce předbíhat. Jedním z takových dobře viditelných kroků je Galerie Klementinum, jejíž polovinu jsme otevřeli letos a druhou polovinu otevřeme příští rok na jaře velkou výstavou k 450. výročí příchodu jezuitů do Čech. Větší část oprav a úprav Klementina se bude provádět souběžně, ale ta část, která se týká zdejších depozitářů, bude určitě následná. Už proto, že prach knihám škodí.

Do jaké míry se Klementinum v budoucnosti otevře více veřejnosti?

Jestliže je nyní přístupno asi 30 % Klementina, pak po dokončení projektu bude poměr obrácený – tj. 70 % se otevře pro veřejnost a 30 % zůstane uzavřené pro knihovní provoz. Otevřeme všechny prostory, které mají vazby k návštěvám Mozarta v Klementinu, na astronomická a matematická studia jezuitů, nebo která jsou vyzdobena barokními umělci... Nabízí se možnosti, abychom tady připravili expozice vztažené k české literatuře, k rukopisům, k historii knihtisku... Nehodláme ale Klementinum proměnit na muzeum – chceme ho otevřít i modernímu umění. Dovedu si tady představit prostor, kde se bude hrát divadlo, multifunkční sály pro přednášky, dnešní asfaltové nádvoří plánujeme proměnit na velkou zahradu, oázu

uprostřed Prahy. A mezi doplňkovými provozy určitě nebudou chybět kavárna ani restaurace. Klementinum by mělo nabízet lidem od školního věku až po seniory zábavu, poučení, oddech i relaxaci. A přitom by mělo být jedno, jestli sem zavítáte z Prahy, z Uherského Hradiště nebo z Tokia.

Podle vaší koncepce by tedy Národní knihovna měla v novém areálu i v Klementinu fungovat jako kulturní instituce, která na svou základní činnost nabaluje přirozeným způsobem i ostatní oblasti kultury.

Přesně tak, navíc bychom byli rádi, aby pod střechou Klementina našly svá sídla český PEN klub nebo Česká obec spisovatelů. To jsou organizace, které nepožadují velké kancelářské plochy, ale které podstatou své existence a tím, koho sdružují, pod střechu Národní knihovny logicky patří. Určitě však může mít někdo i další zajímavé nápady, které bychom mohli do celého projektu zahrnout. Budeme rádi, když nám je co nejdřív sdělí – ještě je čas na to, abychom mohli v našich plánech leccos upravit a přidat aktivity, jimž by se Národní knihovna mohla věnovat a o nichž jsme zatím neuvažovali.

Ale aby to nevypadalo, že chceme jen utrácet peníze. Naším cílem je, aby si nová budova i Klementinum na podstatnou část provozních nákladů vydělaly. Třeba pronájmem kaváren, restaurací i některých dalších prostor. Měřítko maximálního možného příspěvku na vlastní provoz je důležité i v sektoru, kterému se někdy trochu pohrdlivě říká státní. Nejde přece o způsob hospodaření, jenž je vlastní pouze privátním firmám.

Počítá se v rámci rekonstrukce Klementina i s archeologickým průzkumem?

Archeologický průzkum je v části Klementina hotov – tedy v té, které se stále ještě nepěkně říká Hospodářský dvůr. Tam by mělo vzniknout podzemní parkoviště, a tak auta úplně vyženeme z prostoru nádvoří. Pokud jde o zbytek Klementina, tam nebude archeologický průzkum nutný – pouze odstraníme asfalt a provedeme zahradnickou úpravu; případné nálezy tedy nenarušíme žádnými výkopy. Ale pokud by archeologové o další průzkum stáli, rádi jim vyjdeme vstříc.

Národní knihovna spravovala kromě domovského Klementina i další historickou památku v centru Prahy. Patří kostel svatého Michala stále ještě do majetku knihovny?

Názor vedení Národní knihovny jsem vyjádřil v návrhu kupní smlouvy současnému nájemci, který ministerstvo kultury schválilo. K tomuto rozhodnutí jsem došel nezávisle a svobodně. Za prvé bylo třeba posoudit, zda je lepší pro Národní knihovnu čekat – tuším, že do roku 2029, až vyprší nájemní smlouva, která byla uzavřena začátkem devadesátých let. Klementinum potřebuje peníze teď a ne za čtvrt století.

Když Národní knihovna prodávala neúspěšně svatého Michala v dražbě, byla vyvolávací cena 19 milionů korun. Sice se vyšplhala někam ke stu milionů, ale ten, kdo dražbu vyhrál, nikdy nezaplatil. Stát tudíž říkal, že byl v té době ochoten prodat svatého Michala i s pozemky za 19 milionů korun. Národní knihovna pak zvolila jiné řešení, našla si nájemce a uzavřela smlouvu, podle níž nájemce uhradí rekonstrukci a investici si odbydlí. Proinvestoval tady přes tři sta milionů korun a jakkoliv je složité se dnes k ověřování toho čísla vracet, je nepochybné, že svou investicí kostel zachránil. Paradoxní ovšem je, že touto investicí vytvořil jen dvoutřetinovou hodnotu – úřední odhad současné ceny svatého Michala jen o málo přesahuje 180 milionů korun. Kdybychom chtěli najít jiné řešení, než je prodej současnému nájemci, tak bychom museli buď čekat do roku 2029, nebo vrátit současnému nájemci rozdíl mezi odbydlenou a neodbydlenou

investicí – a ten je pořád téměř tři sta milionů. Jednoduchou logikou a kombinacemi racionálních úvah jsem tedy dospěl k jedinému řešení: odprodat svatého Michala současnému nájemci. Navrhoval cenu 42 milionů a tu jsme po jednáních zvýšili na 46 milionů – když započítáme to, co už zaplatil na nájemném, je výsledná suma 74 milionů korun a to se mi zdá docela slušné vzhledem k 19 milionům, které stát žádal v dražbě původně.

Mohla by vůbec Národní knihovna tento areál nějak smysluplně využít pro sebe?

Jsem si jist, že jsme nikdy neměli dostatek sil a prostředků, abychom s ním něco rozumného udělali. V rámci zákonného postupu jsem prohlásil svatého Michala za nepotřebnou stavbu pro Národní knihovnu. Skutečně si neumím představit účel, za jakým bychom ho provozovali. A dokonce si ho nedovede představit ani jiná státní instituce – když se prodává státní majetek, musí se přednostně nabídnout desítkám státních institucí. Jeden nebo dva jejich zástupci se sice přišli podívat, ale tím to skončilo – prostor tak, jak je upraven a opraven, v současné době žádná státní instituce nechce.

Největší objev od dob Josefa Dobrovského

Národní knihovna si vydobyla v poslední době mimořádnou pozornost nejenom plány na novou výstavbu, ale také díky šťastné náhodě – objevu latinského zlomku Dalimila...

Šťastná náhoda to jistě byla, ale digitalizovat dovezený latinský zlomek Dalimila za tři dny, za čtrnáct dní otevřít výstavu, vydat faksimile a prodat ho do dnešního dne něco kolem sedmnácti tisíc kusů, to už není o náhodě, ale o dobré práci lidí z Národní knihovny.

Počítal jste s tím, že středověký rukopis vzbudí takovou obrovskou pozornost novinářů i široké veřejnosti?

To se čekat nedalo. Zároveň jde o další důkaz síly médií, která se rozhodla, že z Dalimila udělají největší celebritu Národní knihovny. A ve chvíli, kdy takové rozhodnutí udělají ta největší a nejsilnější, ostatní se logicky připojí. Je velmi pozoruhodné, že se podařilo vyvolat takový rozruch kolem ranně středověké kroniky a ještě k tomu přeložené do latiny. Ale z druhé strany je to největší objev od dob Josefa Dobrovského, takže ten rozruch byl na místě. Navíc jde o bohatě iluminované dílo, které má vztah k českým dějinám, objevilo se tajemným způsobem v Paříži a navíc je hodně drahé... To byla souhra náhod, díky níž se Dalimil poměrně dlouho udržel na titulních stránkách českých novin a dokonce se dostal i do televize Nova.

Dalimil je mediální hvězdou, ale Národní knihovna má přitom celou řadu ještě mnohem cennějších rukopisů a tisků...

O tom by se dalo mluvit dlouhé hodiny – rukopisů a starých vzácných tisků jsou tisíce. Já bych ale neřekl, že je Národní knihovna má, spíš bych řekl, že je Národní knihovna ochraňuje a ošetřuje, stará se o ně, ale jsou opravdu majetkem národa. Někteří znalci například odhadují hodnotu Kodexu vyšehradského z 11. století až na miliardu korun. Jenže cenu takových výjimečných děl ověřuje trh a v tomto případě si troufám tvrdit, že k tomu nikdy nebude příležitost. Další ranně středověké dílo, Velislavova bible, je zase pěkným předobrazem komiksu, který zjevně nevymysleli Američané. Takových pozoruhodných památek je v našich depozitářích mnoho a netýkají se jenom české historie a kultury – máme například velkou kolekci starých

arabských rukopisů, najdou se u nás i staré řecké zlomky... Doufám, že je právě díky Dalimilovi objeví média i široká veřejnost. A uvědomí si, že byť se Kodex vyšehradský neskrývá za „divadelními“ sedmi klíči jako korunovační klenoty, jsou jeho význam a hodnota přinejmenším srovnatelné.

Jeden ze způsobů, jak podobné unikáty blíže představit nejširší veřejnosti, je nový projekt Národní knihovny: Adoptujte si svůj rukopis.

Chceme získávat peníze také odjinud než od státu. Je to výzva velkým firmám působícím v České republice, aby přispěly na zpřístupnění českého kulturního dědictví; a nejde přitom o horentní sumy – nemluvíme o milionech, ale o statisícových částkách. V první fázi budou získané peníze určeny na vytváření uměleckých kopií – takový Kodex vyšehradský totiž není možné vystavit, a pokud ano, tak jen zcela výjimečně a na velmi krátkou dobu. Ale jeho uměleckou kopii na výstavě necvičené oko nemá šanci rozeznat od originálu. Zatím jsme naplánovali výrobu dvanácti kopií nejzajímavějších rukopisů, které jsou v Národní knihovně uloženy. Projektu Adoptujte si svůj rukopis opět pomohl právě Dalimil – bez něj si nedovedu představit, že by představitelé velkých českých firem vůbec tušili, o čem to vlastně s nimi mluvíme.

Do okruhu vašich aktuálních problémů ovšem vedle výstavby nové knihovny nebo péče o staré rukopisy patří i legislativa.

Pokud jde o legislativu, je alfou a omegou všeho autorský zákon. Ani ne tak z pohledu tištěných médií, ale z pohledu zvukových a obrazově-zvukových dokumentů a také digitalizovaných dokumentů jakéhokoliv druhu. Zatímco autorský zákon, možná i díky tradici, nikdy nezpochybňoval možnost půjčování tištěných dokumentů, jsou kvůli tlaku výrobců větší problémy se zvukem a největší problémy s audiovizí. Dokonce ani směrnice Evropské unie nejsou v tomhle případě jednoznačné – říkají, že v knihovních licencích mohou být omezená autorská práva, pokud se za ně nějakým způsobem autorům zaplatí. V tuto chvíli má ale v České republice stát tendenci ochraňovat víc autory, a tudíž i výrobce a majitele všech souvisejících práv, než aby dával práva knihovnám. A to je velmi aktuální téma – je pravděpodobné, že novela autorského zákona bude do konce roku projednána v poslanecké sněmovně. A tady nás čeká velký kus práce, aby se nestalo v extrémním případě, že knihovnám zůstanou jen tištěné dokumenty. To si v éře videa, počítačů, televize a všeho možného nedovedu dost dobře představit. Kdyby tento postoj měli lidé v době, kdy se začaly tisknout knihy, nevznikla by žádná knihovna. Musíme najít společnou řeč a dopracovat se k rozumnému řešení, které bude pro lidi a ne proti nim, ale nebude to jednoduché.

Legislativní vývoj posledních let v podstatě nestačil ani kopírovat vývoj technický.

Základ rozlišení je v tom, jestli určitý způsob záznamu použije autor uměleckého díla. Pokud vznikne DVD z kongresu, kde účastníci souhlasí předem, že jejich příspěvky budou publikovány i tímto způsobem, a práva má ten, kdo kongres pořádá, tak v tom problém není. Ale komplikovanější už je to ve chvíli, pokud součástí kongresu bude umělecká produkce. A už vůbec nejtěžší je to u filmů – tam je třeba rozumět argumentům výrobců, že vyrobit film je mnohem dražší než vytisknout knihu. A že chtějí investované peníze získat zpátky. Ale na druhou stranu se mi nezdá nejšťastnější, že by filmy mohl podle stávající novely zákona zpřístupňovat pro celou republiku pouze Národní filmový archiv, který sídlí v Praze... Ale je to podobně složité, jako když se zástupci veřejnoprávní televize a televizi soukromých hádají, co je umění veřejné

služby a co už je umění komerční. Pokud jde o béčkové filmy nebo jihoamerické telenovely, tak je rozlišení jednoduché. Ale co s takovými filmy ze zlaté české éry let šedesátých? Bezpochyby je to umění, ale přitom to přitahuje dostatek diváků, aby šlo o snímky využitelné komerčně. Rád bych, aby k dohodě došlo mezi knihovnami a majiteli autorských práv ještě před tím, než zákon přijde do poslanecké sněmovny. Abychom pak zbytečně nelobovali proti sobě. Knihovny by pak říkaly: „Autorské právo omezme všude.“ A výrobci: „CD a DVD nemají v knihovnách co dělat.“ Vsaďte se, kdo by vyhrál.

Souvisí s autorským zákonem i otázka poplatků autorům za půjčování knih?

To je u nás nová věc, ale není nová v zemích Evropské unie, i když ji různé státy řeší různě. Novela autorského zákona počítá s tím, že by se prostřednictvím hromadné licence s ochrannou organizací za půjčování děl chráněných autorů v knihovnách vyplácely určité peníze. V tomto systému nevidím nic nemravného – sebemenší hvězdička pop music, která natočí písničku, má nárok na tantiémy při prodeji nosičů, za hraní v rádiu i za další využití. Tady byli písíci autoři trvale znevýhodňováni – ale jsme zase u toho, aby ty požadavky byly rozumné a aby tohle břemeno na sebe vzal stát. V tomto bodě je navrhovaná novela rozumná – stát by měl autorům prostřednictvím Národní knihovny platit za všechny knihovny jednou za rok.

Vlastimil Ježek a vedoucí oddělení rukopisů a starých tisků Zdeněk Uhlíř na tiskové konferenci, kde představili latinský zlomek Dalimilovy kroniky.

V digitalizaci patříme ke světové špičce

V posledních měsících jste byl díky novinářům nejviditelnějším ředitelem státní instituce. Národní knihovna ale není zdaleka jen Vlastimil Ježek...

To, že je medializace Národní knihovny spojována v poslední době nejvíc se mnou, je sice pravda, ale vzhledem k plánům, které máme, to asi jinak nejde. I když osobně pozor-

nost médií nevyhledávám, většina novinářů si v rámci jistého typu zjednodušení potřebuje spojit získané informace s konkrétním člověkem. Věřím ale, že média začínají objevovat i další z těch, kdo pracují v Národní knihovně. Jsou mezi nimi výjimeční odborníci, kteří jsou respektováni ve světových knihovnických kruzích. A výsledky jejich vědeckých úkolů jsou patřičně oceňovány na mezinárodním poli. Ať je to Adolf Knoll, Mirka Hejnová, Bohdana Stoklasová (předsedkyně Bibliografické sekce IFLA)... Fakt, že se o nich zatím moc neví, je právě jedním z důsledků patnáct let zanedbávané komunikace. A v souvislosti s objevem latinského zlomku Dalimila už česká média například objevila Zdeňka Uhlíře – a to nejen jako fundovaného odborníka, ale i jako člověka, který umí o středověkých kronikách poutavě vyprávět.

Které z kolegů ve vedení Národní knihovny pokládáte za své klíčové spolupracovníky?

Po svém nástupu jsem se rozloučil jedině s člověkem, který řídil provoz a správu knihovny, protože jsem měl pochybnosti o správnosti a korektnosti jeho postupů. Jinak zůstalo vedení prakticky stejné. Nejvýraznější osobnosti jsem už jmenoval – doktorka Stoklasová je navíc klíčovou osobou pro přípravu knihovního zadání podmínek pro architektonickou soutěž na stavbu nové budovy; koneckonců je to právě ona, kdo řídí novodobé fondy a služby, a tím pádem to bude i ona, kdo bude de facto novou knihovnu řídit. Adolf Knoll je nejen mým statutárním zástupcem, ale má také na starosti řízení a koordinaci vědy a výzkumu v Národní knihovně. A pak jsou to ještě doktorka Hejnová, ředitelka historických a hudebních fondů a Lukáš Babka, který řídí Slovanskou knihovnu. (Ta má sama o sobě velmi zvláštní osudy – dlouho působila jako samostatná instituce a až v padesátých letech minulého století byla včleněna do Národní knihovny. I nadále sice bude její organizační součástí, ale v jejím rámci má hodně velkou autonomii.) Vlastně bych měl vyjmenovat celé desetičlenné vedení a k nim ještě celou řadu dalších osobností. Každý je tady z nějakého konkrétního důvodu a ne proto, aby zahřívával prázdnou židli.

Co vás nejvíc překvapilo po nástupu do Národní knihovny?

Překvapilo mě již zmíněné zavřené Révové nádvoří, které bylo stejně zarostlé jako před dvaceti lety. A že zdejší bufet působí podobně nevábně jako v dobách, kdy jsem studoval; nad tím ale nehodlám plakat, to jsou věci, které chci změnit. Čekala na mě ale i příjemná překvapení. A těch je většina. V procesu digitalizace, počítačové technologie a věci s tím souvisejících knihovna udělala neuvěřitelný kus práce. Překvapilo mě, že jsme světovou špičkou v digitalizaci historických fondů a jejich prezentaci. To není žádný na koleně udělaný software, ale špičková záležitost, která může dát základy evropské digitální knihovně rukopisů a starých tisků. Nejširší veřejnosti se tak dostává příležitost seznámit se s tím, co bylo dříve vyhrazeno jen nejužší skupině vědců. Nepříjemným překvapením ale bylo zjištění, kolik může pobírat průměrně placený knihovník v České republice. Přesto, že Národní knihovna má v oboru příjmy lehce nadprůměrné, jsou to platy v rámci státního srovnání až skoro trestuhodné. Hodně se mluví o školách, zdravotnických zařízeních, ale málo se mluví o hodnocení lidí, kteří pracují v knihovnách, ale také v muzeích a galeriích a kteří pečují o neuvěřitelné hodnoty. A tím víc mě zase překvapuje, že přestože nejsou tyto lidé patřičně honorováni, je většina z nich své práci oddána, knihovnu miluje a k návštěvníkům se chová velmi hezky.

Jedním z bodů strategických priorit Národní knihovny je oblast mezinárodní spolupráce. Někomu to může v případě instituce, která pracuje především s dokumenty v českém jazyce, připadat zvláštní.

Nedá se říct, že je činnost Národní knihovny České republiky založená výhradně na češtině. Jistě, platí to v případě fondů a komunikace s návštěvníky. Ale vše, co souvisí s digitalizací a užívanými softwary, vede k tomu, aby digitální prostředí bylo kompatibilní kdekoliv na světě. Ať jde o katalogy, nebo třeba o projekt na prezentaci historických fondů Manuscriptorium. Tam si umím docela dobře představit vznik evropské digitální knihovny. Národní knihovna je členkou celé řady mezinárodních institucí. A má velmi dobré jméno ve světě právě v oblasti digitalizace. Což je trochu paradox, protože kvůli studené válce jsme přišli k hardwaru a softwaru mnohem později než západoevropské státy, a přesto jsou dnes v Národní knihovně lidé, kteří digitalizaci učí po celém světě. Adolf Knoll, můj zástupce a ředitel pro vědu a výzkum, je bez nadsázky známý od Běloruska přes Hongkong až po Spojené státy. Národní knihovna ostatně v těchto dnech získala – v konkurenci 37 nominovaných institucí! – významné ocenění UNESCO právě v souvislosti s digitalizací a záchranou evropského kulturního dědictví.

Jak vnímáte vztah Národní knihovny a ostatních knihoven v České republice?

To je jednoduché i složité zároveň. Vztah je za prvé determinován knihovním zákonem, ze kterého vyplývají některé úkoly Národní knihovny týkající se knihovnictví v České republice, a statutem Národní knihovny, což je o tomtéž jinak. Na druhé straně jsou státem zřizovány a financovány kromě Národní knihovny České republiky už jen Moravská zemská knihovna a Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana. Krajské knihovny přešly do působnosti krajů a pod jejich rozpočet a obecní knihovny jsou pro změnu pod rozpočty obcí. Takže je trochu složité říkat, že Národní knihovna je matkou českých knihoven, ačkoli bezesporu má metodické vedení vůči všem knihovnám v republice. Je třeba informovat ředitele institucí, které financuje někdo jiný než stát, a domlouvat se s nimi na způsobu, jakým se takové metodické řízení uplatní. Naštěstí to díky lidem z oboru funguje docela dobře. Každému je navíc jasné, že knihovny samy o sobě nejsou zrovna silným lobbistou ve společnosti. Naše šance je právě v tom, že pokud se děje něco, co pro nás není dobře, promluvíme jedním společným hlasem.

Co pro vás znamená slovo „národní“?

Význam slova „národní“ se díky národnímu obrození hodně posunul do dob, kdy jsme usilovali o sebeurčení, o národnostně pojatou samostatnost. Anebo se v tomto smyslu používalo v dobách, kdy jsme o samostatnost z nejrůznějších důvodů přicházeli. Ale pro mě výraz „národní“ znamená – a zejména ve spojení s knihovnou – označení výlučné instituce, která je jediná ve státě, jenž se jmenuje Česká republika. A která spravuje, ochraňuje a zpřístupňuje hodnoty, které jsou majetkem každého příslušníka tohoto národa nebo tohoto státu.

Mnozí lidé, zvláště pak z nejmladší generace, jsou přesvědčeni, že dnes už všechny informace najdou na internetu. Jak byste jim vysvětlil, že se někdy hodí zajít i přímo do knihovny?

Vůbec nemusí začít tím, že k nám přijdou. Stačí, když si kliknou na adresu www.nkp.cz nebo www.klementinum.cz a tam snadno zjistí, které materiály už jsou k dispozici v digitální podobě. Jde ale hlavně o základní informace, jež nahradí listování v kdysi papírových katalogích. V digitální podobě zatím nenajdete vše, co bylo kdy vytištěné. Troufám si nicméně tvrdit, že neznám člověka, který by si po

prohlídce webových stránek Národní knihovny nevybral něco, co by ho zajímalo. Nemáme tu jen knihy a časopisy, ale také staré mapy, velkou sbírku plakátů od roku 1920 a celou řadu dalších věcí. Tahle nabídka už je sama o sobě velkým lákadlem pro návštěvu knihovny a procházení fondů v té původní papírové nebo analogové podobě. A koho by nezaujala, tak určitě na webových stránkách zjistí, že Klementinum je jedinečný areál, který by měl být snad povinnou součástí každé prohlídky Prahy.

Zdeněk A. Tichý

Vlastimil Ježek a generální ředitel Českého rozhlasu Václav Kasík podepsali 19. ledna smlouvu o spolupráci mezi institucemi, v jejichž čele stojí.

Vlastimil Ježek

Vlastimil Ježek (* 24. července 1963, Praha) pracoval po maturitě na gymnáziu rok jako stavební dělník a poté studoval ČVUT – fakultu stavební. Tu po třech semestrech opustil a stal se vychovatelem mentálně retardovaných dětí v Ústavu sociální péče v Praze 4. V roce 1985 byl přijat na Filozofickou fakultu UK, obor čeština – dějepis. Studium ukončil SZZK v roce 1990. V letech 1990–1993 pracoval postupně jako redaktor kulturní rubriky, redaktor a vedoucí vnitropolitické rubriky deníku *Práce*. V roce 1993 zvítězil ve výběrovém řízení a šest let vedl v pozici generálního ředitele Český rozhlas. V letech 1999–2004 působil jako šéfredaktor týdeníku *Naše rodina* a poradce pro firemní komunikaci. S kolegou ze studií divadelním kritikem Zdeňkem A. Tichým založil v roce 2002 produkční agenturu TICHÝ-JEŽEK. Ministrem kultury Pavlem Dostálem byl 15. září 2004 jmenován ředitelem Národní knihovny České republiky. Je autorem a spoluautorem řady novinových článků, rozhlasových komentářů a knih (např. publikace *Kde domov můj: 72 let Československa*, *Rok 1989 ve východní Evropě*, *Říkali jí Ivce* a *Šest z šedesátých*).

